

ŞEHİRİYAR'IN ŞİİRİNDE GELENEKÇİLİK VE NOSTALJİYE BAKIŞI

Traditionalism and Nostalgia Perspective in Shahriar's Poetry

Ahmed FERŞBAFİYAN¹

Özet

Şehriyar mahlasını kullanan Seyyid Muhammed Hüseyin Behcet Tebrizi, İran'ın en ünlü çağdaş şairlerinden biri sayılır. Şehriyar'ın şiirlerinin en seçkin ve parlak içeriği, onun çocukluk döneminden köyde olan anlarının özlemi ve o günlerin nostaljisi oluşturmaktadır. Bu hususlar dikkate alınmadan onun şiirlerinin kritiğini yapmak mümkün değildir. Bu yazının amacı Şehriyar'ın şiirlerini bu açıdan araştırıp incelemektir. Bu incelemede takip edilen yöntem, köyde yaşadığı dönemde çocukluk hatıralarının ve deneyimlerinin, yanı sıra onun hayat tarzının, fikir ve hayal gücünün gelişmesinde ve bu olayların şiirinin içeriğine ve dış görünümüne olan etkisi temelinde şekillenmektedir.

Doğal bir ortam olan köyden göçmenin ve modern şehirlere yerleşmenin onda yarattığı acılar, çocukluk arkadaşlarından ve akrabalarından ayrılmanın ıstırabı ve şehirde geçirdiği öksüz ve şaşkın hayat tarzı, aşına olduğu gelenekten uzak düşmesi ve hiç alışamadığı yeni geleneklerle karşılaşması, eski masum samimiyetin yok olması, modern yaşamın soğukluğu, sevgiliden uzak düşmesi, yaşlılığın zorlukları, yakınlarının ölümü ve bu gibi olayların yoğun bir halde onun şiirlerine yansması, bu araştırmada elde edilen sonuçlardır.

Şehriyar egzistansiyalistler gibi, hayat çerçevesinden şiire ve şiir ile duygu çerçevesinden hayata bakmaktadır. Onun çevresi ve içinde olan nostaljik hisler onun şiirinin ve sanatının ilham kaynağı sayılmaktadır. Onun kişiliğinde şiir, duygu ile hayatın birleştiği dönüm noktasıdır.

1 Assoc. Prof. Dr. Tebriz Üniversitesi/İran: farshbafian@tabrizu.ac.ir

Not: Bu makale Yakın Doğu Üniversitesinde 11-14 Nisan 2017'de düzenlenen 1. Uluslararası M. H. Şehriyar Anısına Edebi Kongre'sinde tebliğ olarak sunulmuş ve tekrar gözden geçirilerek tashih edilmek suretiyle makaleye dönüştürülmüştür. A. Ferşbafiyân.

Anahtar kelimeler: Şehriyar, nostalji, gelenek, İran edebiyatı

Abstract

Seyyed Mohammad Hossein Behjat Tabrizi, known by his pen name as Shahriar, is one of the greatest contemporary poets of Iran. The regretful recalling of the memories and experiences of childhood, especially the period of living in the village, the so-called nostalgia of those times, is one of the most prominent and striking themes of his poetry, which is so tightly intermingled with his emotions and art that, disregarding it, one cannot criticize his poetry. The purpose of this article is to study Shahriar's poetry from this perspective. The method of this study is to simultaneously analyze the effect of his memories and experiences of childhood and life in the paternal ancestry and living in the village on the poet's life, thought, imagination, and affection and the effect of those elements on creating the meaning and form of his poem. The result of this study shows that themes such as the bitterness of migration from a simple and intimate village to a mechanized city, the bitter and awesome separation from childhood friends and paternal and maternal relatives, and being mixed up in an unscrupulous city, the loss of traditional values that are inherent in the poet, and the emergence of new values to which the poet can never be accustomed, the bitter effect of the lost intimacies and facing indifferences rooted in mechanization, the sorrow of separation from the beloved, the agony of aging, the death of loved ones and the like have been specifically spotlighted in his poetry. Like existentialists, Shahriar sees poetry from the perspective of life and sees life from the perspective of poetry and affection. The environment and inherent nostalgic issues are the base and source of his poetry and art, and poetry, affection and life are united in his being.

Keywords: Shahriar, nostalgia, tradition, Iran's literature

1. Nostaljinin Tanımı

Nostalji iki kelimededen oluşan Fransızca bir bileşik sözcüktür. Bu sözcük ilk defa 1688'de "nostos" *eve dönüş* ve "algıya" *dert* ve *sıkıntı* anlamlı İsviçreli Yuhans Hofer adlı bir öğrencinin doktora mezuniyet tezinde ifade edilmiştir ki bir insanın mahzun ve depresyonlu bir halde anayurduna ve eve dönüşünü ifade eder. Nostalji, psikolojiyle ilgili konulardan sayılır ve bu alandan edebiyata dâhil edilmiştir. Geçmiş ve geçmişte oluşan geleneği ve şimdi var olmayan bir nesneyi hasret, burukluk ve sıkıntılı duygularla anılan ve dile getirilen konudur (Teqîzâde, 1380 hş., 202).

İnsanî bilimler sözlüğünde bu sözcüğün anlamı şöyle yer almıştır: Gurbet üzüntüsü, geçmişe hasret ve sıkıntıyla anmak, geçmişle dönmeye arzulu ve is-

tekli olmak; vatan, aile ve çocukluk dönemi ve geçmişte olan siyasal, dini ve ekonomik durumları özlemle his etmek ve anmak. (Âşûrî, 1381 hş., 246)

1.1.Nostaljinin Doğuşunun Temelleri

Nostaljinin var oluşunun önemli dayanakları şöyle sıralanabilir: Yabancılık (göç hayatı), vatanından ve doğum yerinden uzaklık kalmak; çocukluk ve gençlik hatıralarını anımsama ve özlem duyma; takdir edilmiş dinî ve ulusal ünlü kişileri hatırlamak; hayata veda eden dost ve yakın akrabaları anmak; yitirilen meslek, sosyal statü ve aşına yerleri düşünme; mitoloji, arkaizm, hatıraların dillendirilmesi; arzuların karşısında başarısızlık; soyutlanmak ve bir köşeye sıkışmak (çık-maza girmek); zihinsel ve manevi yönleri bulunan sanatlarla uğraşmak...

1.2.İran Edebiyatında Nostaljinin İzleri

Nostalji ilk önce psikolojik bir deyim olarak bir gurbet üzüntüsü ve depresyon manasında tanımlanıyordu. Ama sonraları başka bilimlerin, örneğin tarih, sinema, sanat, sosyoloji ve edebiyat alanlarına da girdi.

Gurbet üzüntüsü ve hasrete yönelik duygular Fars edebiyatında geçmişten bugüne ister manevi ve irfani, ister somut yerlere ve şeylere özlem olarak geniş ve farklı biçimlerde görülmektedir. Nostaljinin temellerinden faktörlerinden olan vatan ve doğum yerinden uzaklaşma hasreti İran'ın büyük şairlerinin çoğunda görülmektedir. Mevlâna şöyle der:

از جداییها شکایت می کند	باشنو از نی چون حکایت می کند
از نفیرم مرد و زن نالیدهاند...	کز نیستان تا مرا بیریده اند
باز جوید روزگار وصل خویش	هر کسی کو دور ماند از اصل خو

Dinle bak! Ney nasıl da anlatıyor; ayrılıklardan şikâyet ediyor

Zira beni kamışlıktan kestiklerinden beri; kadın erkek herkes benim feryadımdan dolayı huzursuz olup şikâyet ediyor...

Kendi aslından (özünden) uzak kalan kimse; tekrar aslına dönme zamanının arayıp durur. (Mevlâna, 1371 hş., I/1)

Hâfız da bu anlamda şöyle der:

خوشا دمی که از آن چهره پرده برفکنم	حجاب چهره جان می شود غبار تنم
روم به گلشن رضوان که مرغ آن چمنم	چنین قفس نه سزای چو من خوش الحانیست

Bedenimin tozu (et kemik) ruhumun çehresinin örtüsüdür; o örtüyü can çehresinden kaldıracığım an, ne mutlu bir andır!

Bu beden kafesi, sesi güzel ben bülbüle reva değildir; ben iyisi cennet gülüşenine gitmeliyim, zira ben o çimenin kuşuyum. (Hâfız, 1383 hş., 247)

Sadî'nin şiirlerinde de nostaljik hisleri görmek mümkündür:

مانده آسوده بخسید چو به منزل برسد	قیمت وصل نداند مگر آزردۀ هجر
مگر کسی که به زندان عشق در بند است	شب فراق که داند که تا سحر چند است

Ayrılık acısını çeken ancak vuslatın kıymetini bilir; yolcu evine varınca ancak rahat uyur.

Aşk zindanının tutsağı hariç, kim hicran gecesinin uzunluğunu kim bilebilir? (Sadî, 1381 hş., 454)

Nostaljinin izleri serbest şiirde daha yoğun göze çarpmaktadır. Serbest şiir söyleyen şairler nostaljik imgelerden daha fazla yararlanmışlar. Siyâvûş Kesrâyî (öl. 1996) *Âreş-i Kemângîr* (Kementçi Âreş), *Xûn-i Siyâvûş* (Siyâvûş'un Kanı) ve *Mohre-i sorx* (Kırmızı Halka) adlı şiirlerinde eski İran efsanelerine özlem duymaktadır. Mehdi Exevân-i Sâlis (öl. 1990) arkeolojiye özlem duyma temasını işleyerek, şiirlerinde nostalji alanına girmiştir. Nâder Nâderpûr (öl. 2000) şiirlerinde hasret ve gurbet üzüntüsünü işleyerek bu alanı geliştirmiş ve Nîmâ Yûşic (öl. 1960) ile Furûğ-i Ferruzzâd (öl. 1967) kimi zaman çocukluk dönemine geri dönmekle kendi hüüzün ve yalnızlıklarını unutmuşlar. (Ali, 1388 hş., 5)

Mehdi Exevân-i Sâlis arkeolojiden yararlanarak şiirlerinde İran kültürüne ait eski tarihî sözcüklere yer vererek eski İran'a duyduğu özlemine dile getirmiştir:

«خوبیشتن برخاست/ تقبه زار، آن پاره انبان مزیحش را فراز آورد/ پاره انبانی که پنداری/
هرچه در آن بوده بود، افتاده بود و باز می افتاد/ ... من شنیدستم چه می گفتند...»

Kendisi kalktı/ Delik deşik o mutluluk heybesini çıkardı/ O köhne parçası heybe ki sanırsın/ içinde ne var idiyse düşmüştü ve hala düşüyordu/ ben ne dediklerini duymuştum... (Exevân-i Sâlis, 1380 hş.; 151-155)

Tâhire Saffârzâde (öl. 2008) kendi kadınsal hislerine dayanarak çocukluk dönemine ve çocukluk arkadaşlarına duyduğu özlemine ve başka ülkede çektiği gurbet üzüntüsünü dile getirerek şehitler kervanına yetişemediğine üzülür:

مه در لندن بومیست/ غربت در من/ در زمستان توریست اول مه را می بیند/ و بعد/ باغ وحش/
و برج لندن/ غروبها وقتی به اطاقم در الزکورت برمیگردم/ جاده مخدر مه/ حافظه قدمهایم را
مخدوش می کند/ و من تلوتلوخوران ساختمان اداری را تنه میزنم/ که با وجود عشق عظیمشان به
مستعمرات آفتابی/ اسم مرا غلط تلفظ می کنند...

Mih Londra'da bir yerdir/ Ben ise gurbette/ Kışın turistler önce Mih'i görmeye gider/ ve sonra/ Hayvanat bahçesi/ ve Londra Kulesi/ Akşamları Zigort'taki odama döndüğüm vakit/ Mih'in tehlikeli caddesi/ Ayaklarımın bağına çözüyor/ ve ben aheste aheste idare binasına doğru yürüyorum/ onların Doğu sömürge ülkelerine büyük aşkına rağmen/ benim adımlarımla telaffüz ederler... (Saffârzâde, 1387 hş.; 79)

2.1.Şehriyar'ın Şiirinde Gelenekçilik ve Nostalji

Şehriyar mahlasını kullanan Seyyid Muhammed Hüseyin Behcet Tebrizi (ö. 1988), daha çok *Heyder Babaya Selam* adlı ünlü şiiriyle tanınan ve hem

Farsça hem Azeri Türkçesiyle söylediği şiirlerden oluşan hacimli bir şiir divanı geride bırakan Hüseyin Şehriyar, İran'ın en ünlü çağdaş şairlerinden biridir. Şehriyar'ın şiirlerinin en seçkin ve parlak içeriği, onun çocukluk dönemlerinden köyde olan anılarının özlemi ve o günlerin nostaljisi oluşturmaktadır. Bu hususlar dikkate alınmadan onun şiirlerinin kritiğini yapmak mümkün değildir. Bu yazının amacı Şehriyar'ın şiirlerini bu açıdan araştırıp incelemektir.

Şehriyarın yaşadığı dönem İran tarihinin en kritik dönemlerinden biridir. Çünkü bu dönemde Pehlevî hanedanı batı dünyası ile ilişki kurmaya başladı ve gelenekli bir yapıya sahip olan ülkeyi ısrarla modernleştirmeye çalıştı. Oysaki bu değişimler ilk başta halk tarafından kabul görmedi çünkü İran toplumu bu değişimler karşısında kendi kimliğini kaybetmekteydi ve tabii ki Şehriyar da bu değişimlerden etkileniyordu. Oysaki bu olaylar ve modernizm karşısında şairin durumu aynen bir çocuğun tanımadığı her hangi bir şeye karşı çıkması gibiydi. Öte yandan bu değişimler hem onu meraklandırıyor hem de ona istemeden de olsa onun içine bir korku sokuyordu.

Şehriyar'ın eski geleneği sürdürme ısrarı ve ona vurgu yapması, onun gelecektekine yana olduğunu gösterir. Ancak yine de onun şiirine (*Nakkaş-i azîz* ile başlayan şiirinde olduğu gibi) yabancı kelimelerin ve uygarlıkla ilgili deyimlerin yansıdığı görülmektedir:

نقاش عزیز!

این تابلو اگر خوب درآمد از کار

در موزه روزگارها خواهد رفت

در آلبوم یادگارها خواهد ماند ...

تشویق و جوایز از کسی چشم مدار

بگذار نوبل به نور چشمان بدهند

Değerli ressam! Eğer çektiğin bu resim güzel olursa, zamanın müzesine gider ve hatıralar albümünde senden yadigâr olarak kalacak...

Kimseden alkış ve ödül bekleme ve bırak, Nobel ödülünü başkalarına ver-sinler.

Şehriyar'ın uygarlık ve modernizmle ilgili fikirlerinin zaman zaman farklı ve değişken olduğu görülmektedir. O modernizm ve onunla bağlantılı olarak gelişen olaylara önyargılı bakmaz ama düşünceleri karmaşıktır. Bir kasidede, bir arkadaşının onu Avrupa'ya davetinin cevabında uygarlık ve yeniçağın kazandıklarını reddeder ve İran'ın asil ve gelenekçi kültürünü över.

مدعی آرایش تن می کند، جان، پیش ماست	جان من، باز آ به جان خود که جانان پیش ماست
گو چراغی هم نباشد چشم وجدان پیش ماست	علم اگر ماه فلک باشد چراغی پیش نیست
کعبه چشم انداز ما و راه ایمان پیش ماست	با چراغ علم، راه بت پرستان می روند

دانش دنیا پرستان علم ابدان است و بس / علم ابدان مرگ دارد علم ادیان پیش ماست
آفتاب حکمت از مشرق به مغرب می رود / چشمه زاینده اشراق و عرفان پیش ماست

Canım! Geri dön ki canan bizimledir; iddiacı bedenini süslüyor, ruh ise bizdedir.

İlim eğer göklerdeki ay olsa bizim gözümüzde mum gibidir; bir çerağ gibi görünmese de vicdan gözü bizdedir.

Putperestler ilim mumuyla yürürler; biz Kâbe'ye bakarız yolumuz iman yoludur.

Dünyaperestlerin ilmi bedenler ilmidir, hepsi o kadar! Bedenler ilminde ölüm var, bizde dinler ilmi vardır.

Hikmet güneşi Batı'ya Doğu'dan gider; çoğalan İşrak ile irfan çeşmesi bizdedir. (Divan, I, 293)

Şehriyar'ın gelenekçi olduğu kaçınılmazdır ama yenilikçiliğe de heveslidir. Onun yenilikçi İran şairi Nîmâ Yûşic ile diyalogları, duygusal ve sanatsal nostaljik bakışları çok ilginçtir ve aynı zamanda bunlar, onun Nîmâ'ya sevgisini gösterir. Nîmâ'nın şiirde oluşturduğu yeni şiir kalıpları Şehriyar tarafından da kullanılmış olması, şairin modernizme yöneldiğini göstermektedir. Şehriyar gelenek ve onun bazı kuralları karşısında kendini hapsedmiyor ve gerektiği yerde uygarlık ve modernizmden de yararlanıyor. *İki cennet kuşu, Cennet kuşunun uçuşu, Efsanenin şairi, Einstein'a mesaj, Hünerde Tanrı'nın cilvesi ve Ceviz falı* adlı şiirleri bu iddiamızı ispatlamaktadır. Şehriyar nostaljik hisler taşıyan bu şiirlerinde bazen modernizim ve geleneğe karşı çıkar bazen de (aşağıdaki *Cennet kuşu* adlı şiirde olduğu gibi) uygarlık ve modernizimle ilgili kavramlardan yuğun biçimde ve tam yerinde istifade eder.

رفت آن کو پدر شعر نوین ما بود / شعر نو چیست که بالاتر از آن نیما بود
پسر کوه بگو یا پدر افسانه / شعله جنگل و طوفان دل دریا بود
من همه عبرتی از باختن دیروزم / او همه غیرتی از ساختن فردا بود
من به گهواره حافظ، که چو طفل نازم / خواب افسانه ربود و عجم رؤیا بود
طفل من، یاد اساتید کهن دار به خیر / زانکه ترکیب تو از تجزیه آنها بود
پیرای مرغ بهشتی که گشودم پر و بال / برویم این قفس تنگ نه جای ما بود

Bizim yeni şiirimizin babası olan Nîmâ bizi terk etti gitti; Nîmâ'nun şiirinden daha üstün yeni şiir hangisidir?

İster dağın çocuğu ister efsanenin babası; ormanda çıkan yangın ve der-yada kopan fırtına idi.

Ben geçmişi kumarda kaybettim, o ise geleceği dizayn için çaba gösteren idi.

Ben Hafız'ın beşiğinde çocuk gibi nazlanan; o ise efsanenin uykusunu kaçır-an ve Acem rüyasını gören idi.

Evladım! Eski üstatları hayırla an; çünkü senin terkinin (sanat birikimin) onların zerrelerinden (sanatından) idi.

Ey cennet kuşu! Uç, çünkü kol ve kanadımı açtım; haydi gidelim, bu dar kafes bize göre değil.

Şiir ülkesinin Şehriyar'ı bir şiirinde kendi geçmişine ve topluma hasret dolu gözlerle bakarak içinde bulunduğu toplumsal yapıyı eleştirir ve hiç çekinmeden Nîmâ'dan etkilendiğini açıkça dile getirirken onunla hüznü bir hasbihal etmek istediğini belirtir ve Nîmâ'nın sanatına karşı olanlara amansız şekilde saldırıp onları eleştirilene tabi tutmaktadır.

سر پیش هم آریم و دو دیوانه بگرییم	نیما غم دل گو که غریبانه بگرییم
چشمی به کف آریم و به این خانه بگرییم	دودی است در این خانه که کوریم ز دیدن
باز آ به هم ای شاعر افسانه بگرییم	من نیز چو تو شاعر افسانه خویشم
می مُرده بیا در صف میخانه بگرییم	برگشتن از آیین خرابات نه مردیست
در فاجعه حکمت فرزانه بگرییم	با وحشت دیوانه بخندیم و نهانی
با چشم خودی در غم بیگانه بگرییم	بیگانه کند در غم ما خنده ولی ما
ما هم به تب طفل طیببانه بگرییم	بگذار به هذیان تو طفلانه بخندند

Nîmâ! Yürek gamını anlat ki garipcesine ağlayalım; başımızı bir araya getirelim ve iki âşik gibi ağlayalım.

Bu ev içinde bizi körleştiren bir duman vardır; bir göz elde edelim de bu eve ağlayalım.

Ben de senin gibi kendi efsanemin şairiyim; öze dön ey efsane şairi, (birlikte) ağlayalım.

Harabat dininden dönmek yiğitlik değil; mey ölmüş, gel meyhane sıralarında ağlayalım.

Deli dehşeti ile kakhaha atalım ve gizlice; hikmetin faciasına bilgece ağlayalım.

Yabancı bizim kederimize güler ancak biz; kendi özümüz gözüyle yabancıların kederine ağlayalım.

Bırak senin sayıklamalarına çocuklar gibi gülsünler; biz de bu çocuk sırtına tabibler gibi ağlayalım. (Divan, 102. gazel)

Şehriyara göre toplumdaki çoğu kötülükler ve kabalıkların nedeni, yeni uygarlığa yönelmek ve dolayısıyla geleneklerden uzaklaşmaktır. Yeni uygarlık ve sanayi devrimiyle birlikte eski hayatın zorlukları azalsa da birçok sorunlar da ortaya çıkmış ve insanların iç huzuru ortadan kalkmıştır. Bu yüzden Şehriyar geçmiş günlerin ve boşuna harcanan ömrün özlemiyle bir şiirinde şöyle der:

چه جان و جسم که کاهید و رنج و غم که فزود	تمدّن بشری جز عذاب و لعنت نیست
رفاه، رخت سفر بست و گفت از او بدرود	چو بوم شوم که پایش به هر دیار رسید

نهاد بر دل اگر برگرفت بار از دوش
به یاد عمر تبه کرده، اشک میریزم
نداد راحت دنیا و دین و داد ریود ...
چه حسرتی است که یک دم نمی توان آسود

Beşeri uygarlık azap ve lanetten başka bir şey değildir; ne kadar canlar ve cisimler eksiltti, sıkıntı ve tasalar artırdı.

Uğursuz baykuş gibi hangi ülkeye adım attıysa; refah elveda deyip oradan çekip gitti.

Omuzlardan bir yük almışsa da onu gönüllere bıraktı; dünyada rahatlık vermedi, din ve adaleti da çaldı...

Boşuna harcadığım ömrümün hatırasına gözyaşı döküyorum; Bu nasıl bir hasrettir ki bir an bile rahatlık vermiyor. (Divan, II, 983)

Toplumda modern uygarlığın gelişmesiyle birlikte görünürde refah ve huzur getirirse de hırs ve rekabetin artması; samimiyet, dürüstlük ve benzeri insani ve ahlâkî değerlerin bozulmasına, insanların küçümsenmesine, toplumda dert ve kederin artmasına sebep oluyordu. Bu sebeple Şehriyar, hızla sanayileşen dünyaya hitaben şiirsel yetenekle bu olumsuz durumları eleştirirken *Heyder Babaya Selam* adlı ünlü şiirini yazarak modernite öncesi dönemlere nostaljik bir geri dönüşü arzu etmiştir.

زندگی با ماش جز پیکار و جز پرخاش نیست
صوت ماشینى همه جنگ است با اعصاب خلق
ور بود با هر نخودش آشتی با ماش نیست
زنگ تلفن، بوق ماشین، غیر فحشى فاش نیست ...
شادکامى های دنیا رفته با شیرین لبان
و آنچه با ما مانده غیر از تلخ کامى هاش نیست ...
بر زبان، حرفیم جز ای وای و جز ای کاش نیست
کاش ما هم رفته بودیم این چه ماندن شد که من

Hayatın bizimle savaş ve düşmanlıktan başka bir yararı yoktur; özünü kaybeden herkesle barışık olsa da bizimle barışık değildir.

Makinelerin sesi insanların sınırları ile hep bir savaş halindedir; telefon zili, araba kornası, apaçık küfretmekten başka bir şey değildir...

Dünyanın mutlulukları, bal dudaklılarla gitmiş; bize kalanı ise acıdan başkası değildir...

Keşke biz de çekip gitseydik, bu nasıl bir kalmaktır ki ben; dilimde “eyvah” ve “keşke” başka bir söz yoktur. (Divan, Tahran 1381 hş., I, 126)

Buna rağmen uygarlığı ve medeniyeti tamamen reddetmiyor ve moderniteyi edebiyatla çelişkili görmüyor:

ادبیات کی خرافات است/ با تمدن کی اش منافات است/ شعر ما با تمدن سرکار/ مهردیرینه دارد و سروکار

Edebiyat ne zaman hurafe olmuştur?/ Medeniyetle ne zaman çelişkili olmuştur?/ Bizim şiirimiz medeniyetle içli dışlı/ Derin bir sevgisi ve ilişkisi vardır onunla.

Bu sebeple orta yolu benimser ve her nesnenin kendi doğru-düzgün yerinde yararlı olduğuna dair inancını da belirtiyor:

در بدی تند و کند هر دو یکی است / آن ز شوری و این ز بی نمکی است/گر که خواهی ره خطا نروی /
بهترین ره بود میانه روی/ خلق چون چشم و گوش و عارض و پوست / هر چه بینی به جای خود نیکوست.

Kötülüğün hızlısı ve yavaşı ikisi de aynıdır/ O fazla tuzluluktan ve bu da tuzsuzluktandır/ Yanlış yola girmek istemiyorsan/ En doğru yol orta yolu seçmektir/ Huy göz, kulak, yüz ve saç gibidir/ Gördüğün her şey, kendi yerinde güzeldir (Divan, II, 550).

2.2.Şehriyar'ın Şiirinde Nostaljinin Temel Faktörleri

2.3.Doğaya Dönüş

Romantik şairlerin en belirgin özelliklerinden biri de doğa ve tabiatın çeşitli manzaralarına ve yönlerine dikkat etmektir. Bu tür şairler modernite ve sanayileşmeden olumsuz etkilendikleri zaman, doğa ve çeşitli doğal olaylar şairin içsel durumunu yansıtır ve bu yüzden şairde doğaya dönme arzusu ortaya çıkar. Şehriyar doğamızı oluşturan unsurlara içe dönük bir bakış ile bakar ve kendi hayal ve düşleriyle bu cansız varlıkları öyle canlandırır ki sanki okuyucu ile konuşup onun dertlerini paylaşır. Nitekim Şehriyar aşağıdaki (*Hezeyân-i dil* adlı) şiirinde dünya keder ve hüznünden uzaklaşmak ister ve geçmişteki kişiliğini şekillendiren doğal çevresiyle şöyle dertleşir:

آن چشمه و سنگ دامن کوه / تا قصه ما شنیده بودند
با آن همه انس و آشنایی / از صحبت من رمیده بودند
کس با دل من سخن نمی گفت / گویی که مرا ندیده بودند
ای وای چه بی وفاست دنیا

Dağın eteğindeki o çeşme ve taş; bizim hikâyemizi duyunca,

O kadar tanışlık ve beraberliğimize rağmen; benim muhabbetimden ürkmüşlerdi.

Kimse benim yüreğimle konuşmuyordu; sanki beni hiç görmemişlerdi

Vay be! Ne vefasızmış bu dünya!

Şehriyar'ın doğaya dönüşü en güzel şekilde ünlü *Heyder Baba* adlı şiirinde dile getirmiştir:

Heyder baba dağın daşın seresi

Keklik okur dahsında feresi

Kuzuların ağı buzu qeresi

Bir gedeydim dağ dereler özünü

Okuyaydım çoban qaytar quzunu

*Hazan yeli yaprakları dökende
Bulut dağdan yenib kende çökende
Şeyxhulislam gözel sesin çekende
Nişgilli söz yüreklere deyerdi
Ağaçlar da Allah'a baş eğdi...*

2.3.Çocukluk Dönemi ve Geçmişe Geri Dönüş

Romantizmin nostaljik temellerinden birisi de cennetten ve ezeli ruhtan ayrı ve uzak düşmenin özlemidir. Bu durumda şair kendini özünden kopmuş ve ayrı düşmüş sanıyor ve tam sürgün edilmiş kişi gibi olduğunu düşünerek bu garip yerde (dünyada) hayat sürdürdüğünü hayal eder ve o geçmişine veya özüne geri dönmek ister. Geçmişe dönme arzusu da romantizmin özelliklerindedir. (Seyyed Hüseyinî, 1387 hş., 92)

Kuşkusuz çocukluk dönemi doğayla daha çok iç içe bulunduğu ve bireyin yaşamının en doğal hayat dönemi olduğu için bizzat özüne dayalı kimliğinin oluşmasının psikolojik ve alışkanlıkların temeli şeklinde yorumlamak mümkündür. (Aqâ-yârî,1390,13)

Romantizm şairler de bu döneme özellikle dikkat çekmiş ve sürekli bu çocukluk dönemine duydukları özlemi hatırlamışlardır.

Masum ve günahsız döneme geri dönebilme arzusu ve geçmişteki o güzel günler bazen şairin gözünde öyle güzelleşiyor ki her fırsatta onu şiirsel tasvirlerle karşındaymış gibi canlandırarak görür ve modern uygarlığın zihninde iz bıraktığı kötü anılardan dolayı kendini teselli etmek için de olsa o çocukluk döneminin tatlı anılarına ve geçmiş hoş günlere bakar ve bu arada çevresine göz attıkça o günlere ait daha az nişaneler kaldığı için sürekli kederlenerek özlem duyar.

Nitekim Şehriyar da “Baba peşinde” adlı şiirinde gençlik ve çocukluk günlerine dert ve hasret dolu bakışlarla bakar ve kendi vatanında da olsa gurbet hissini duyar:

درمشت گرفتہ مچ دست پسر م را
این کله پوک و سر و مغز پکر م را
تسکین دهم آلام دل جان به سرم را
تکرار کنم درس سنین صغرم را
زان منظره باری بنوازد نظرم را
می رقتم و مشغول جویدن جگرم را
بر سینہ دیوار در خانه سرم را
کز دل بزود آن همه زنگ و کدرم را
گفتم پسر م بوی صفای پدرم را

دلنتگ غروبی خفه بیرون زدم از در
یا رب به چه سنگی زدم از دست غریبی
رفتم که به کوی پدر م مسکن مالوف
گفتم به سر راه همان خانه و مکتب
گر خود نتوانست زودون غم از دل
بایاد طفولیت و نشخوار جوانی
یکباره قرار از کف من رفت و نهادم
اشکم به طواف حرم کعبه چنان گرم
ناگه پسر م گفت چه میخواهی از این در

*Can sıkıcı bir akşamda kapıdan dışarı çıktım; elimde oğlumun elini tutarak,
Ya Rab! Gariplik elinden hangi taşa vurayım; bu boş kafayı, şaşkın başımı
ve beynimi!*

*Baba ocağına ve o hoşlandığım yuvaya gittim ki; bu can çekişen yüreği-
min dertlerini teskin edeyim.*

*Dedim: o ev ve okul yollarında; belki çocukluk yaşındaki derslerimi tek-
rarlayayım.*

*Yüreğimden kederimi gideremezse de; o manzara bakışlarımı okşasın bari.
Çocukluk hatırası ve gençlik tadı ile; gidiyordum ama ciğerimi çiğneyerek
Bir anda kendimi kaybettim ve başımı; evin duvar ve kapısının göğsüne
bıraktım.*

*Sanki Kâbe haremının tavafındaymış gibi akan o sıcak gözyaşım; yürek-
ten bütün o pas ve kederi sildi.*

*Ansızın oğlum sordu: “Bu kapıdan ne istiyorsun? Evladım! Babamın sami-
miyetinin kokusunu, dedim*

2.4.Gençlik Günlerine Dönme Arzusu ve Yaşlılıktan Şikâyet Etmek

Gençlik günlerinden gerektiği gibi yararlanamamak ve yaşlılık döneminin acıları ve dertlerinden bıkmak Şehriyar'ın şiirinde yoğun şekilde dile getirilen nostaljik imgelerin temel faktörlerinden sayılır. Şehriyar sürekli gençlik döneminin şanssızlığı ile mutsuzluğundan ve yaşlılığın getirdiği dertten ve sürekli mutsuz olmak ve artık kırk yaşındayken kendini yaşlı hissetmekten dolayı ıstırap çeker:

در آستان مرگ که زندان زندگیت تهمت به خویشتن نتوان زد که زیستم
طی شد دو بیست سالم و انگار کن دو یست چون بخت و کام نیست چه سود از دو یستم

Hayat zindanı olan ölüm eşliğinde; kendim, “yaşadım” diye töhmet altında bırakmam.

*Sanki ikiyüz yılmuş gibi iki tane yirmi yıl geçti ömürden; talih ve tat olma-
yınca ikiyüz neye yarar ki! (Divan, 76.gazel)*

Şehriyar “Gençlik hızında” adlı gazelinde gençliğinin bir kayan yıldız gibi geçtiğinden üzgündür ve gençlik dönemi ve gururlu olduğu günlerin özlemini hissetmektedir:

شباب عمر عجب با شتاب می گذرد بدین شتاب خدایا شباب می گذرد
شباب و شاهد و گل مغنتم بود، ساقی شتاب کن که شباب با شتاب می گذرد
به چشم خویش گذر عمر خویش میبینم نشسته ام لب جوئی و آب می گذرد
به آب و تاب جوانی چگونه غره شدی که خود جوانی و این آب و تاب می گذرد
کمان چرخ فلک شهریار در کف کیست؟ که روزگار چو تیر شهاب می گذرد

Ömrün gençliği ne kadar hızlı geçiyor; Allah'ım! Gençlik bu hızla mı geçiyor? Ey saki! Gençlik, sevgili ve gül değerlidir; acele et ki gençlik hızla geçiyor. Kendi gözümle ömrümün geçtiğini görüyorum; bir ırmağın kenarına oturmuşum; sanki su geçiyor.

Gençliğin güzelliğine nasıl da aldandın? Çünkü bu gençlik ve güzellik geçiyor. Ey Şehriyar! Feleğin kimin elindedir ki? Zaman bu kadar da hızla geçiyor.

Şehriyar “Gençliğin coşkusu” adlı şiirinde gençliği özgürlük ve geleceği düşünme ve kumarda kaybetme dönemi olarak bilir ve yaşlılığı *İsrafil Surunun* üflenmesinden sonraki mahşer gibi algılar ve mahşerde kendini mağdur bir kişi gibi görür:

وان کله خودکار و کر و کور جوانی	یاد از شب مستی و شر و شور جوانی
زیر همه قیدی زدن از زور جوانی	دور از همه شرطی شدن از دولت غفلت
لیلاج زمان برده به پاسور جوانی	او باخته و نقد جوانی همه از وی
گویى که سرافیل زده صور جوانی	پیری چو رسد محشر دوران شیب است

Hatırla o gençliğin sarhoşluk gecesini ve kavga ile coşkusu; gençliğin o başına buyruk sağı ve kör kafasını.

Gafletin verdiği güçle her şeyden/ her kesten uzak; gençlik kuvvetiyle her türlü bağılıktan azadedir.

O kaybetmiş ve gençlik sermayesini yitirmiş; usta kumarbaz eli ile gençlik oyununda

Yaşlılık geldiğinde gençlik döneminin mahşeridir; sanki İsrail gençliğin Surunu üflemiş.

Üstat Şehriyar yaşlılık dönemindeki hayatı, sürekli onu üzen dar bir zindan gibi görür ve cismin/bedenin ona ağır bir yük olduğu dönemlerde, gençliğin geçmiş olması ve eski günleri hatırlaması onun yüreğinde hasret ateşini yakmaktadır. O “Nâle-i rûh” adlı gazelinde hayatı, gençliğe saldırıp onu paramparça eden yırtıcı bir kurt gibi görür ve karanlık bir kuyuya benzeyen bu alçak dünyada kederden başka bir dostu kalmadığını söyler:

پیر شدم نکرد از این رنج و شکنجه بس مرا	وای چه خسته می کند تنگی این قفس مرا
آه چه حسرت آورد ز مزمه جرس مرا	پای به دام جسم و دل همیره کاروان جان
پنجه که در جگر زند نام نهد نفس مرا	گرگ درنده ای به من تاخت به نام زندگی
من نشناختم کسی گو مشناس کس مرا	جز غم بی کسی در این سفله سرای نا کسی
ورنه کمند مو هلد ماه به دسترس مرا	ناله شهریار از این چاه به در نمی شود

Vah ki bu kafesin darlığı beni n e kadar yoruyor; ihtiyarladım, yine de bu incitmekten işkenceden vaz geçmedi.

Ayak cismin tuzağında ve yürek kervanla yolda; vah ki bu kervan ziline sesi bana ne kadar çok özlem çektirir.

Bana, “hayat” adında bir yurtçu kurt saldırdı; ciğerime vurduğu her bir pençeye “nefes” adını koymuş.

Bu alçak sarayda/dünyada kimsesizlik kederinden başka; ben hiç bir kimse tanımadım; de, hayat da beni tanımasın.

Şehriyar'ın inleme sesi bu kuyudan dışarı çıkmaz; yoksa ay kemendi ip yapıp beni çıkarmak için kuyuya salardı.

2.5. Sevgiliden Ayrı Kalmanın Doğurduğu Hasret ve Keder

Birine âşık olmak ve yürekte kendisine bağlandıktan sonra onun çeşitli güzel cilveleriyle, hayatın zorluklarına tahammül edebilmek sadece insanlara özgü özelliklerdendir. Şayet insanı etkileyen en önemli faktörlerden olan bu özellik, şairin hasret çekmesine ve içinin sıkılmasına neden olur ve bu duyguları dile getirmenin en iyi yolu şiirdir ve şiir yüreğin dilidir.

Şehriyar “Vahşi avcı” adlı gazelinde uzun bir süre sevgilisini beklediği için sitem eder, sevgilinin kara saçlarını anarak ağlar ve onsuz yaşadığı ve ölmediği için kendinden utanır.

تا کی به انتظار گذاری به زاریم باز آی بعد از این همه چشم انتظاریم
دیشب به یاد زلف تو در پرده های ساز جانسوز بود شرح سیه روزگاریم
شرمم کشد که بی تو نفس مس کشم هنوز تا زنده ام بس است همین شرمساری ام

Ne kadar beni ağlatarak bekleteceksin; bu kadar beklediğimden sonra gelsene!

Dün senin saçların anısına saz nağmelerinde; kara günlerimi anlatırken can yakıcı idi.

Sensiz nefes aldığım için utaniyorum; ölmediğim sürece bu utanç bana yeter.

2.6. Vatandan Ayrılık ve Köy Hayatına Övgü

a) Vatan Doğum Yeri Anlamında

Bu anlamdaki vatan ulusal vatan değildir belki şairin doğup büyüdüğü ulusal vatanın bir bölümüdür. Şairler genellikle bu bölümden saygı ile bahseder ve hasret dolu cümlelerle onu hatırlarlar.

Bu hatırlamalar genellikle o vatanın güzel manzaralarından, tarihi mekânlarından, geleneklerinden, dini, siyasi veya edebi bilginlerinden söz etmek şeklinde olur.

Şehriyar “Azerbaycan” adlı şiirinde vatanına olan sevgisini belirtir, onu büyüklükle yad eder ve Azerbaycan'ın iftihar dolu geçmişini hasretle anarak o eski ihtişamının geri gelmesi için Azerbaycan gençliğinin birlik ve tek yürek olmasını ister ve İran'ın da hür ve bayındır olmasını Azerbaycan'ın özgürlüğü ve gelişmesine bağlar:

پرمی زند مرغ دلم با یاد آذربایجان خوش باد وقت مردم آزاد آذربایجان
 دیری است دور از دامن مهرش مرا افسرده دل باز ای عزیزان زنده ام با یاد آذربایجان
 آزادی ایران زتو، آبادی ایران زتو آزاد باش ای خطه آزاد آذربایجان
 خون شد دل آزادگان یارب پس از چندین ستم کام ستمگر می دهی یا داد آذربایجان؟
 تا چند در هر بوم و بر آواره اید و در بدر دستی به هم ای نامور اولاد آذربایجان
 بر زخم آذربایجان هان شهریارا مرحمی تا شاد گردانی دل ناشاد آذربایجان

Yüreğimin kuşu Azerbaycan'ın hatırasıyla kanat çırpar- Azad Azerbaycan milletinin vakti hoş olsun.

Uzun zamandır, sevgisinden uzak kalmaktan dolayı yüreğim üzgün; yine de ey benim azizlerim, ben Azerbaycan hatırasıyla diriyim.

İran'ın özgürlüğü seninle, İran'ın bayındırlığı da seninle olur; her zaman hür kal ey azat Azerbaycan bölgesi.

Bunca zulümden sonra hür insanların yüreği kanla dolu ey Allah'ım; zalimi mi mutlu edeceksin, yoksa Azerbaycan'ın hakkını vereceksin?!

Ne zamana dek her biriniz bir yerde sürgün ve avare olacak; birbirinizin elini tutun ey Azerbaycan'ın şanlı evlatları!

Ey şehriyar! Azerbaycan'ın yarasına bir merhem sür; belki onun kederli yüreğini güldürürsün. (Şehriyar, Divan, 1373 hş., 298)

Bazen şairin nostaljik bakışla gördüğü vatan doğduğu yer değil, aksine çeşitli nedenlerle kendisine bağlandığı ve orada yaşadığı hoş hatıralarını unutamadığı şehir veya kenttir. Bu yüzden şiiirlerinde şair, hasret dolu gözlerle oraya bakar ve yeniden o kente dönmek ve o güzel anları bir daha orada yaşamak ister. Şehriyar'ın eserlerinde Tahran ve Şiraz'la ilgili bu nostaljik duygular sıkça görülür.

b) Ulusal Anlamda Vatan

Bu anlamda vatan belli coğrafi sınırları, bayrağı, komşu ülkeleri, kavimleri ve kendine has özellikleri olan ülkedir. Şehriyar bu anlamdaki vatanla ilgili de özel görüşleri vardır ve “Şebixîn” ile “Şehriver Misafiri” adlı şiiirlerinde olduğu gibi, vatana dair bütün şiiirlerinde bunun altını çizmiştir.

O “Gece saldırısı” adlı şiiirinde Tezarların (Rusların) İran'a saldırısını, Kafkasların İran'dan koparılmasını dile getirmiş ve bu toprakların kadın ve erkeklerinin özellikle yerli göçebelerin silahlı ve donatımlı düşmana karşı gösterdikleri direnişi, yiğitlik ve kahramanlıklarını canlı tablolar şeklinde tasvir etmiştir.

فوج قزاق به فرمان تزار	رو نهادست به سوی تاتار
صف کشیدست دو به دو جار به چار	خیل سرباز به رنجیر و قطار
از جلو فوج پیادست و سوار	وز عقب بار مهمات قطار
ناگهان برق زنان آتش جنگ	سردهد غائله موخش جنگ

نعره ای نیز به رسم اجداد
سربر آرند جوانان به شتاب
دختران زلف پریشان از باد
متواری همه در کوه و کمر
ای تو را نام بلند و جاوید
ای تل و کوه تو با قهر و عتاب
ای که تا باز پسین تیر و تفنگ
بود با دشمن ایران ت جنگ

*Tezar fermanı ile kazak ordusu; yüzünü Tatarlara doğru yöneltmiş.
İkişer ikişer ve dörder dörder; asker ordusu dizilmiş araba ve vagonlarla.
Karşıda piyade ve süvari birlikleri; arkadan mühimmat yüklü tren.
Ansızın savaş ateşi parlayarak; savaşın dehşeti ortaya çıktı.
Ecdadın yaptığı gibi savaş narası attı; göçebe êli, cihat fermanı verdi.
Gençler aceleyle canla başla saldırırlar; sanki rüyalarında kıyamet kav-
gasını görmüşler.*

*Saçları rüzgârla dağılmış kızlar; sanki avcı tuzağından kaçan ceylanlar gibi.
Hepsi dağlarda dağılıp gizlenmiş; düşmanın başına taş yağıdırıyorlar.
Ey senin adın yüce ve ebedi; Doğunun kaynağı ve Güneşin ocağı (İran),
Ey senin dağın ve tepen öfke ve hırsla; kartal ve şahinlerinle korunan,
Ey ki son kurşun ve tüfekte; İran düşmanları ile savaşın olacak.*

Şehriyar “Şehrîver misafiri” adlı şiirde, Rus işgalci güçlerinin İran’dan çık-
masından sevinçle bahsederek düşman işgalinde geçen günlere oluşan tahribata
üzüldüğünü belirtir:

آن نمک نشناس بشکسته نمکدان می رود
یا سپاه اجنبی از خاک ایران می رود
لیکن از رومشکل این ساییده سندان می رود
لیک دود از مطبخ ما هم به کیوان می رود

خوان به یغما برده آن ناخوانده مهمان می رود
از حریم بوستان باد خزانی بسته بار
شر آن کوبنده چکش از سر ما کنده شد
شهریارا بهر قربانی چه جشن و چه عزا

*Soframızı yağmalamış o davetsiz misafir gidiyor; o tuz ekmek hakkını bil-
meyen ve tuzluğu kıran nankör gidiyor.*

*Bağ ve bostanımızda hazan yeli çıkıp gidiyor veya ecnebi ordusu İran top-
raklarından çıkıyor.*

*O çekicin şerri başımızdan eksildi; fakat bu dövülmüş örsün problemi zor
çözülür*

*Ey şehriyar, kurbanlık için fark etmez yas mı yoksa düğün mü; fakat bizim
ocağımızın tütsüsü göklere çıkıyor.*

2.7. Dini Duygusalılık

Şehriyar’ın dine bakışı ile diğer romantik şairlerin bakışları arasında önemli
benzerlikler vardır. O dine *şuhûdi* gözle bakar ve dinden arifane bir tasavvur
ortaya koyar.

Eserlerine aşına olduğu Hâfız ve Mevlâna gibi geçmiş büyük filozof ve âriflerin düşünceleri ve tezlerinin etkileri onda açık bir şekilde görülmektedir. Kendisi de bunları itiraf etmektedir:

Şehriyar mecazi aşk ve doğa aşkından yıllar sonra daha büyük bir aşkı keşfeder. Bu aşkta mekânı aşmış lamekâna ermiştir. Ona göre *kesret* sınırını aşıp *vahdete* ermek oldukça zordur. O der ki: “Ben bu yolun yolcusuyum. Ben Anka kuşunun yolundayım. Şayet son hedefe varırsam dinlerden başka bir şey karşımda olmasın; ancak Anka kuşunu bulmak daha büyük bir zevktir.” Şehriyar bütün toplum sorunları ve dertlerinin nedenini Tanrı’dan uzaklaşmak ve din konusunu önemsememekte görür.

اما درون آدمی انگار کن عزاست کز احتکار برگ و نوا سخت بی نواست باقی رقابت است که خود درد بی دواست اما هنوز وحشت و حشیتش به جاست امروز با وجود تمول چنین گداست خرسند بود و منعم امروز در عناست؟ نقش خداشناسی از این زنده تر کجاست وین منعم کفور دلش از خدا جداست	عمریست کز برون همه جشن عروسی است بسته بشر به زندگی اینقدر شاخ و برگ دارو قناعت است که از دست داده ایم از عجب علم تا کره ماه می رود دیروز با وجود نداری چنان غنی دانی چگونه مفلس دیروز در رفاه این لوح عبرت است و معمای معرفت آن مفلس شکور دلش بود با خدا
---	---

Bir ömürdür dışarıda toy ve düşün vardır; ancak sanki insanların içinde matem vardır.

İnsan hayata o kadar dal budak katmıştır ki; bu dal budak hilesiyle yok-sullaşmıştır.

İlaç kanaattir, onu da kaybettik; kalanı ise rekabettir, oda dermansız bir derttir.

Tuhaftır! Bilimle aya kadar gidilir; ama hala vahşetin vahşeti yerinde duruyor.

Dün yoksullukla birlikte onca zenginlik; bugün zenginlikle birlikte bu kadar dilencilik.

Biliyor musun nasıl dünkü müflis refah ve memnuniyet içindeydi? Bugünkü zengin azap içinde?

Bu ibret levhasıdır ve marifet gizemi; Tanrı bilirlilik tesiri bundan daha etkindir?

O şükür eden müflisin yüreği Tanrı ileydi; bu inkârcı zenginin kalbi Allah’tan uzak! (Divan, Tahran 1389 hş., 149-150)

Şehriyar’ın düşüncesine göre modernite insanı barbarlık ve cahillik dönemine geri götürmüş ve içsel huzuru, güven duygusunu ve gerçek inancı mahvetmiştir. İrkçılık ve şeytani düşüncelere kapılmak insanın isyankâr tavırlarına sebep olmuştur. Bu yüzden o elden gitmiş günlere hasretle bakar:

از مهد تمدن و تدین انسان ناگاه به عهد بربریت برگشت
جوش بدویتش به سرزد چندان کز هرچه معاد و مدنیت برگشت
با حب نژاد این شجر شیطانی آدم عجا از آدمیت برگشت
عصیان جهان وصیت شیطان بود هم بر سر اجرای وصیت برگشت
پس منتظر غیظ و غضب باید بود زیرا که جهان به جاهلیت برگشت

Uygarlık ve dindarlık beşiğinden insan – ansızın barbarlık dönemine geri döndü

Bedevilik hırsı öyle kafasına vurdu ki; ahiret ve medeniyetten ne varsa terk etti.

Bu şeytani soy olan ırkçılıkla; insan tuhaftır, insanlıktan döndü.

Cihanda isyan etmek şeytanın vasiyeti idi; bu vasiyeti uygulamak için döndü.

Şimdi öfke ile gazabı bekleyelim; çünkü cihan cahiliyet dönemine döndü.
(Şehriyâr, Kulliyât, 1389 hş., 1070)

Bu yüzden Şehriyar insanın kurtuluşunun ve gerçek rahata ulaşmasının tek yolunun öğüt dinlemekte, heveslerden uzak durmakta, din âlimlerinden yardım istemekte ve Tanrı'da, Allah'ın önerdiği dini yolu takip etmede ve eski geçmişe sığınmakta görür. Onun düşüncesine göre türlü-türlü ideolojilerin ortaya çıkması da çağdaş insanın derdine derman olmamıştır:

پند پدر به گوش دل آویز ای پسر وانگه دل مقام پیام سروش کن
گرگی است پیر در گله و بره ها جوان با وحش رام دفع مرام وحوش کن
بزداى رنگ کفر و برافروز نقش دین وین تابلوی مجاله اتو و رتوش کن

Baba öğüdünü yüreğin kulağıyla dinle ey oğul! Sonra yüreğinde o sese yer yap.
Sürüde yaşlı bir kurt var ve kuzular gençtirler; vahşilik huyundan vaz geçmekle, vahşileri uzaklaştır.

Küfür boyasını sil ve din nakşıyla nakışla ve bu ezik tabloyu temizle ve yeniden boya.

(Einstein'e mesaj adlı şiirden)

7-Ütopik Anlayışa Geri Dönüş

Ütopya edebiyatı edebi eserlerle düşsel ve cennet misali bir kentin kurulmasına dair yazılan eserlerdir. Ütopya kavramı içerik olarak Fars şiiri ve edebiyatında eskiden beri kullanılmaktadır. Şehriyar “Şairane yolculuk” adlı şiirinde bir dizi eski İranlı tarihi şahsiyetleri ve mitolojik kahramanları anarak o eski dönemlere hasret dolu gözlerle bakar ve o kadim medeniyetin yok olmasını hatırlar, üzülür hüsrana düşer ve toplumun düştüğü şimdiki kötü durumundan

üzüntü ile bahseder ve kendisi için şenlikler yapıldığı ve şiirlerin okuduğu bir ütöpik dünya kurgular. Onun yarattığı bu ütöpik ortamda melekler ebedi bir eğlence ile meşgul iken, İran bayrağı da göklerde dalgalanmaktadır:

كجاست تخت سكندر كجاست افسر دارا - از این حدیث بخوانید بیوفایی دنیا
 زمانه مدفن خسرو کند ز حجله شیرین - جهان عروس سكندر شود به ماتم دارا
 زمانه تربت لیلی كشد به دیده مجنون - سپهر دامن یوسف درد به دست زلیخا
 سپهر سنگ به جمشید زد چنانكه به جامش - زمانه تیشه به فرهاد زد چنان كه به خارا

Hani İskender'in tahtı, hani Dara'nın tacı? Bu hadiseden dünyanın vefasızlığını anlayın.

Devran Hüsrev'in mezarını Şirin'in zıfaf odasında kazar; dünya Dara'nın mateminde İskender'in düğünü olur.

Devran Leyla'nın toprağını Mecnun'un gözlerine sürme yapar; felek Yusuf'un elbisesini Züleyha'nın eliyle yırtar.

Felek Cemşid'e taş vurdu, onun kadehine vurduğu gibi; devran Ferhad'a balta vurdu, onun taşa vurduğu gibi.

Sonuç

Bu incelemede görüldüğü gibi, Şehriyar'ın şiirlerinin en seçkin ve parlak içeriği, onun çocukluk döneminde köyde olan anılarının özlemi ve o günlerin nostaljisi oluşturmaktadır. Bu hususlar dikkate alınmadan onun şiirlerinin kritiğini yapmak mümkün değildir. Köyde yaşadığı dönemde çocukluk hatıralarının ve deneyimlerinin, köyde baba ocağında yaşarken yaşadığı olaylar yanı sıra onun hayat tarzının, fikir ve hayal gücünün gelişmesinde ve bu olayların şiirinin içeriğine ve dış görünümüne yansımaya yol açtığı görülür.

Doğal bir ortam olan köyden göçmenin ve modern şehirlere yerleşmenin onda yarattığı acılar; çocukluk arkadaşlarından, anne baba ve akrabalarından ayrılmanın ıstırabı ve şehirde geçirdiği öksüz ve şaşkın hayat tarzı, şairin can damarı baba ocağında aşına olduğu geleneksel değerlerin kaybolması ve hiç alınamadığı yeni geleneklerle karşılaşması gibi hususlar onun şiirinde geniş ölçüde yankı bulmuştur. Bu hususlarla ilgili nostaljik örnekler şiir, duygu ve gerçek hayatla birleşerek onun sanatı ve şiirinin esas malzemesini teşkil etmiştir.

Sonuç olarak, vatandan uzak kalmak, sevgiliden ayrı kalmak, köy ve doğadan ayrı kalmak; gençlik hatıraları; yaşlılık ve zayıflıktan korkmak; moderniteden önceki döneme geri dönmek, eski İran'a özlem duymak; ailevi hatıralar ve ütöpik hayaller Şehriyar'ın şiirinde büyük ölçüde yer bulmuş ve bu büyük şair tarafından bu ve benzeri konuları işleyen birçok şiir kaleme alınmıştır.

Kaynaklar

- Alîzâde, Cemşîd, *Nâlehâ-yi Şebâhengî*, Bunyâd-i Hıfz-i Âsâr û Erzişhâ-yi Difâ'-i Moqeddes, Tebriz 1379 hş.
- Âqâyârî, Xusrov, "Ferâyend-i Tovsî'e-i Mefhûm-i Kûdekî û Goftemân-i Neqd-i Edebi-yi Mu'âsır", *Mâhnâme-i Kitâb-i Mâh-i Kûdek û Nûcevân*, Yıl: 14, Sayı: 11, Şehriver Ayı 1390 hş.
- Âşûrî, Dâryûş, *Ta'rîfhâ û Mefhûm-i Ferheng*, Neşr-i Âgâh, Tahran, 1381 hş.
- Ca'ferî, Mes'ûd, *Seyr-i Romantîsm der Urûpâ*, İntişârât-i Merkez, Tahran 1378 hş.
- Dâd, Sîma, *Ferheng-i Istlâhât-i Edebî*, Neşr-i Murvârîd, Tahran 1387 hş.
- Dehxodâ, *Luğetnâme*, Sazmân-i Luğetnâme, Tahran 1360 hş.
- Exevân-i Sâlis, Mehdî, *Şi'r-i Zemân-i Mâ*, 1. Baskı, İntişârât-i Nigâh, Tahran 1370 hş.
- Hâfız, Şemseddîn Muhammed, *Dîvân-i Hâfız* (Qâsım Ganî nüshası), İntişârât-i Pul, Tahran 1384 hş.
- Molevî, Celâleddîn, *Mesnevi-yi Me'nevî* (seçki: Ustad Mehdî Musteşâr) Neşr-i Sa'dî, Tahran 1371 hş.
- Mu'in, Muhammed, *Ferheng-i Fârsi-yi Mu'in*, Emîr Kebîr, Tahran 1378 hş.
- Sa'dî-yi Şîrâzî, *Kulliyât*, 3. Baskı, Neşr-i Dûstân, Tahran 1381 hş.
- Seffârzâde, *Tanîn-i Bîdârî*, 1. Baskı, İntişârât-i Tekâ, Tahran 1387 hş.
- Seyyid Huseynî, Rizâ, *Mektebhâ-yi Edebî*, Neşr-i âgâh, Tahran 1389 hş.
- Şehriyâr, Seyyid Muhammed Huseyn, *Heyder Bâbâyâ Selam*, İntişârât-i Şems, Tebriz 1385 hş.
- _____, *Divân-i Şehriyâr*, 15. Baskı, Zerrin û Nigâh, Tahran 1385 hş.
- _____, *Kulliyât-i Eş'âr-i Farsî*, 43. Baskı, İntişârât-i Nigâh, Tahran 1389 hş.
- Şerîfîyân, Mehdî, "Berresi-yi Ferâyend-i Nostâlji der Şi'r-i Mu'âsır-i Fârsî", *Faslnâme-i Kâvuşnâme*, Yıl: 7, Sayı: 12, 1369 hş.
- Taqîzâde, Safder, *Dâstânhâ-yi Kûtâh-i Îrân û Cihân*, Neşr-i Tûs, Tahran 1380 hş.
- Horen Boy, Ismith, *Ferheng-i Oxford*, İntişârât-i Dânişgâh-i Oxford, 1993.